

Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Brochure

Prof. dr. Ton Mooij | Daan Fettelaar MSc | drs. Wouter de Wit

14 september 2012

Projectnummer: 34000998

Opdrachtgever: Ministerie van OCW, directie emancipatie

© 2012 ITS, Radboud Universiteit Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het ITS van de Radboud Universiteit Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Samenvatting	1
1.1	Vraagstelling	1
1.2	Kernbegrippen	2
1.3	Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs	2
1.4	Conclusies en discussie	3
1.4.1	Het V(S)O	3
1.4.2	Volgend beleidsonderzoek	5
2	Seksuele geaardheid en discriminatie	7
2.1	Inleiding	7
2.2	Vraagstelling voor onderzoek	8
2.3	Beantwoording	9
3	Begrippen en betekenissen	11
3.1	Vier kernbegrippen	11
3.2	Mate van ernst van ervaren geweld	11
3.2.1	Personeel	11
3.2.2	Leerlingen	13
3.3	Gevoelens van onveiligheid in school	14
3.3.1	Personeel	14
3.3.2	Leerlingen	14
3.4	Bepaling van seksuele geaardheid	15
3.4.1	Personeel	15
3.4.2	Leerlingen	16
3.5	Vier kernvariabelen en scores per school	16
4	Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs	17
4.1	Schoolindicatoren van personeel en leerlingen	17
4.1.1	Gemiddelde scores per meetjaar	17
4.1.2	Grafieken van geweldervaring personeel en leerlingen	18
4.1.3	Grafieken van (on)veilig voelen personeel en leerlingen	19
4.1.4	Significantie van ontwikkelingen 2006, 2008 en 2010	19
4.2	Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren	20
4.3	Exploratie van samenhangen met andere schoolvariabelen	21
	Referenties	25

1 Samenvatting

1.1 Vraagstelling

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) wil bijdragen aan vergroting van sociale veiligheid in het onderwijs. Dit kan onder meer door het benutten van informatie over de mate waarin er in het onderwijs verschillen in onveiligheid zijn die (mede) worden bepaald door de seksuele geaardheid van personen. Het meest gangbaar is heteroseksueel zijn, maar een persoon kan ook gericht zijn op het eigen geslacht. Bij een vrouw is dan sprake van lesbisch (L) en bij een man van homoseksueel (H) zijn. Een persoon kan ook op beide geslachten gericht of biseksueel (B) zijn. Nog minder vaak komt voor dat een persoon transgender (T) is: de biologische geslachtskenmerken en de persoonlijk gevoelde identiteit qua mannelijkheid of vrouwelijkheid komen niet overeen.

Diverse onderzoeken geven aan dat LHBT personen in het onderwijs minder veilig zijn, en minder veiligheid ervaren, dan heteroseksuele personen. Ter nadere exploratie van deze thematiek verzocht de Directie Emancipatie van het ministerie het ITS na te gaan of het mogelijk is een specifieke maat, of indicator, te ontwikkelen waarmee dit verschil in veiligheid en de veiligheidsbeleving zou kunnen worden aangeduid. In dit verband werd een tweeledige onderzoeksvraag geformuleerd:

In hoeverre wijken de ervaren onveiligheid en onveiligheidsgevoelens van LHBT leerlingen en LHBT personeel binnen het primair en voorgezet onderwijs af van die van heteroseksuele personen?

Welke verschillen zijn er tussen deze diverse groepen en welke ontwikkelingen doen zich hierbij voor in de loop van de tijd?

Ter mogelijke beantwoording van deze vragen wees het ministerie op landelijke data die zijn verkregen in de tweejaarlijkse monitoring met de sociale veiligheidsmonitor van het ITS. In de jaren 2006, 2008 en 2010 zijn via deze monitor landelijk representatieve LHB gegevens verkregen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O). Wat betreft leerlingen en schoolpersoneel gaat het onder meer om informatie met betrekking tot hun al dan niet LHB zijn en de door hen gerapporteerde veiligheidservaringen en -gevoelens. Helder zou dienen te worden in hoeverre LHB leerlingen en LHB personeel wat betreft sociale veiligheid daadwerkelijk discriminatie ervaren op grond van hun seksuele geaardheid.

Deze brochure bevat de kern van de onderzoeksopzet en resultaten in het V(S)O. Tevens is de sociale veiligheidsmonitor in 2010 ook afgenomen in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O). Aan de LHB analyses en LHB resultaten verkregen in het P(S)O wordt aandacht gegeven in het

meer gedetailleerde onderzoeksverslag van het uitgevoerde onderzoek (zie Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012).¹

1.2 Kernbegrippen

Aansluitend op de onderzoeksvraag hebben wij vier kernbegrippen onderscheiden. Deze zijn toegespitst op de mate waarin LHB personeel of LHB leerlingen méér geweld ervaren, of zich op school onveiliger voelen, dan niet-LHB personeel of niet-LHB leerlingen. De kernbegrippen worden gemeten via vier schoolindicatoren die per school worden bepaald:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Geweldervaring van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen;
- Onveilig voelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Onveilig voelen in school van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.

1.3 Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs

In de jaren 2006 – 2010 is bij het schoolpersoneel V(S)O sprake van het volgende. Wat betreft ernst van gerapporteerd ervaren geweld is het verschil tussen LHB personeel en niet-LHB personeel niet statistisch significant (in 2008 en 2010). Ook doet zich hier tussen 2008 en 2010 geen significante ontwikkeling voor. Wat betreft het zich onveilig voelen blijkt dat LHB personeelsleden zich in school gemiddeld significant onveiliger voelen dan niet-LHB personeelsleden in alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008, en van 2010 ten opzichte van 2006. Tussen de schoolindicatoren betreffende LHB-geweldervaring en LHB-onveilig voelen bestaat bij het schoolpersoneel geen significante samenhang in 2006, 2008 en 2010. Dat houdt in dat, wanneer LHB personeel in een school méér geweld zegt te ervaren dan niet-LHB personeel, dit niet inhoudt dat LHB personeel zich ook vaker onveilig voelt; of omgekeerd.

Bij de leerlingen in het V(S)O zijn de volgende resultaten te constateren. LHB leerlingen rapporteren significant méér geweld te ervaren op school dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich bij hen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename voor: ten opzichte van 2008 ervaren LHB leerlingen in 2010 relatief méér geweld. Wat betreft het zich onveilig voelen wordt duidelijk dat de verschillen tussen LHB en niet-LHB leerlingen tamelijk groot en statistisch significant zijn, in 2006, 2008 en 2010. Steeds voelen LHB leerlingen zich onveiliger dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is wat betreft zich (on)veilig voelen echter geen verschil tussen 2010 en 2006. In hoeverre hier echt sprake is van trends zal moeten blijken in onderzoeken in volgende jaren.

---

1 In het jaar 2012 wordt de sociale veiligheidsmonitor weer afgenomen in zowel het P(S)O als V(S)O.

Bij de leerlingen bestaat tevens een sterke samenhang tussen gerapporteerde LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Dat houdt in dat, wanneer LHB leerlingen in een school méér geweld zeggen te ervaren dan niet-LHB leerlingen, deze LHB leerlingen zich ook vaker onveilig voelen. Dit resultaat wijkt af van het vergelijkbare resultaat bij het schoolpersoneel.

Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB geweldervaring.

Nadere exploratie van de betekenis of beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren is verricht door samenhangen te berekenen tussen de schoolindicatoren en diverse andere schoolvariabelen met betrekking tot veiligheid. Er deden zich slechts weinig statistisch significante samenhangen voor. Deelname van de school aan Gay-Straight Alliances (GSA) in het jaar 2010 laat bijvoorbeeld een positieve maar niet-significante relatie zien, hetgeen mogelijk verklaard wordt door het relatief geringe aantal onderzoeksscholen en het feit dat GSA's nog maar kort functioneren (zie ook het kwalitatieve onderzoek van de Nationale Jeugdgraad van Van der Velde, zonder jaar).

1.4 Conclusies en discussie

De vier LHB schoolindicatoren laten duidelijke empirische conclusies toe over de jaren waarin de sociale veiligheidsmonitor van het ITS landelijk is afgenomen in het V(S)O. Deze conclusies zijn als volgt weer te geven.

1.4.1 Het V(S)O

1. Het onderzoek leidt via bewerking van landelijk representatieve informatie van schoolpersoneel en leerlingen V(S)O in de jaren 2006, 2008 en 2010 tot vier betrouwbare en valide schoolindicatoren van discriminatie op grond van seksuele geaardheid in het V(S)O. De indicatoren betreffen rapportage van ervaren geweld en gevoelens van onveiligheid.
2. LHB schoolpersoneel en niet-LHB schoolpersoneel in het V(S)O verschilt in 2008 en 2010 niet van elkaar wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring. Wel voelen LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor de drie meetjaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn geen significante veranderingen in 2010 ten opzichte van 2008, en in 2010 ten opzichte van 2006.
3. LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen verschillen statistisch significant naar mate van rapportage van ervaren geweld: in 2008 en 2010 zeggen LHB leerlingen méér geweld op school te ervaren dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich van 2008 naar 2010 een statistisch

significante toename van dit verschil tussen LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen voor. Wat betreft mate van onveilig voelen in 2006, 2008 en 2010 blijkt dat LHB leerlingen zich in elk jaar significant onveiliger voelen dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe. Dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen. Er is echter geen verschil tussen 2010 en 2006.

4. Bij de leerlingen bestaat er per school een sterke samenhang tussen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen, in 2006, 2008 en 2010. Bij het personeel per school doet deze samenhang zich niet voor.
5. Er zijn geen samenhangen tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: als LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot gerapporteerde LHB geweldervaring.
6. Nadere analyse van de betekenis of beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren leidde nog niet tot een duidelijk patroon. Wat betreft de mogelijke impact van bijvoorbeeld deelname aan Gay-Straight Alliances (GSA) blijkt uit de literatuur dat er sprake dient te zijn van duidelijk ingevulde programma's (Fetner & Kush, 2008) die voldoende langdurig in school dienen te functioneren (Walls, Kane, & Wisneski, 2010). In Nederland lijken deze twee condities nog niet vervuld.
7. Uit de in de literatuur beschikbare – met name Amerikaanse – onderzoeken komt naar voren dat een GSA-aanpak beloftevol kan zijn. Dit geldt met name indien aandacht voor seksuele diversiteit is geïntegreerd in een bredere strategie van schoolveiligheid en ondervanging van verschillende soorten sociale discriminatie en geweld (Huebner, Rebchook, & Kegeles, 2004; Lee, 2002; Mason, 1993; Russell, Muraco, Subramaniam, & Laub, 2009; Schuyf, 2009). Concentratie op bijvoorbeeld LHB leerlingen en hun ondersteuning in school, inclusief de benodigde curriculaire en sociale gedragsveranderingen in school, kan preventief nuttig zijn (vgl. Berrill, 1990; Chapman & Harris, 2004; Chen, 2006; Dankmeijer, Koppers, & Schouten, 2012; Espelage, Aragon, & Birkett, 2008; Mooij, 1999a, 1999b, 2001, 2012; Morin, 1974; Valenti & Campbell, 2009; Van Wormer & McKinny, 2003). In dit verband leverde observatie van voorlichtingslessen LHB door LHB personen in het V(S)O in Nederland onder meer op dat persoonlijke coming out verhalen een grote positieve impact kunnen hebben in een klas leerlingen, mits deze informatie is ingebed in adequate didactische en curriculaire contexten (Mooij & Fettelaar, 2012).

1.4.2 Volgend beleidsonderzoek

8. In volgend onderzoek kunnen de scores wat betreft geweldervaring van personeel en leerlingen per categorie worden gestandaardiseerd. Het voordeel daarvan is dat de onderlinge vergelijking tussen de scores wordt vereenvoudigd.
9. De ontwikkelde schoolindicatoren kunnen verder worden benut en beproefd in bijvoorbeeld specifiek interventieonderzoek ter vermindering van LHBT discriminatie (vgl. ook Mooij, 1999a, 1999b, 2011a). Relevante onderzoeken wijzen onder meer op het belang van zeer vroeg in het schooljaar met leerlingen vaststellen en door hen mede laten controleren van prosociale gedragsregels; samenhang tussen aanpakken op school, thuis en rond school (wijk); een helder schoolveiligheidsbeleid en duidelijke handhaving daarvan; juiste diagnostiek; en regelmatige empirische evaluatie via leerlingen, personeel en leiding. Concrete invullingen en controle zijn mede mogelijk via inzet van de sociale veiligheidsmonitor.
10. De beschikbare informatie in de databestanden van de veiligheidsmonitor kan verder worden benut, bijvoorbeeld via constructie van specifieke schoolindicatoren van discriminatie naar uiterlijk, allochtoon / autochtoon zijn, gelovig / niet-gelovig zijn, en meisje / jongen zijn.

2 Seksuele geaardheid en discriminatie

2.1 Inleiding

De ‘seksuele gerichtheid’ of ‘geaardheid’ van personen verschilt (Dankmeijer, 1994; Martino, 2000). Het meest gangbaar is heteroseksueel zijn, maar een persoon kan ook gericht zijn op het eigen geslacht. Bij een vrouw is dan sprake van ‘lesbisch’ (L) zijn en bij een man van ‘homoseksueel’ (H) zijn (Green, Dixon, & Gold-Neil, 1993; Ferfolja, 2010). Een persoon kan ook op beide geslachten gericht of ‘biseksueel’ (B) zijn. Nog minder vaak komt voor dat een persoon ‘transgender’ (T) is: de (biologische) geslachtskenmerken en de (persoonlijk gevoelde) identiteit qua mannelijkheid of vrouwelijkheid, of genderidentiteit, komen niet overeen (vgl. Dankmeijer, 2011; Schouten, 2010).

Deze ‘LHBT’ variaties op het gangbare patroon van heteroseksueel zijn worden niet in alle delen van de bevolking of het onderwijs gerespecteerd of geaccepteerd (Cotten-Huston & Waite, 2000; Inspectie van het Onderwijs, 2009). Regelmatig worden LHBT personen geconfronteerd met negatieve stereotypen, discriminatie, scheldpartijen, sociale isolatie en allerlei varianten van pesten, geweld en intolerantie. Dit gebeurt ook in scholen voor primair en voortgezet onderwijs. In de ‘Hoofdlijnenbrief’ van 8 april 2011 getiteld ‘Veiligheid en weerbaarheid van homoseksuelen, transgenders en vrouwen’ constateert het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) dat veel homoseksuelen zich in scholen onveilig voelen en ook daadwerkelijk geweld ervaren. Vermeld wordt dat, in 2009, één op de tien homo- en biseksuele mannen in een periode van 6 maanden werd uitgescholden, geïntimideerd of gepest vanwege hun seksuele voorkeur. Bij de lesbische en biseksuele vrouwen is dit nog ongunstiger, namelijk vier op de tien. Van de leerlingen vindt 50% dat je op school beter niet voor je homoseksualiteit uit kunt komen. Van de homoseksuele jongeren heeft 12% daadwerkelijk ooit een zelfmoordpoging gedaan. In totaal 66% van de homoseksuele jongeren heeft behoefte aan steun en hulp, vooral bij het uit de kast komen.

In dezelfde hoofdlijnenbrief vermeldt het ministerie van OCW ook dat het wil bijdragen aan de vergroting van sociale veiligheid in het onderwijs. Één aspect hiervan betreft de veiligheid in verband met verschillen tussen personen in seksuele geaardheid. Het ministerie ziet een veilig schoolklimaat als de basis van waaruit leerlingen zich ontwikkelen en van waaruit leraren hun onderwijs vormgeven. Alle scholen dienen de kernwaarden van de rechtstaat actief uit te dragen op een wijze die past bij de eigen identiteit. De veiligheid op school is een noodzakelijke voorwaarde voor kwalitatief goed onderwijs en goede leerprestaties.

2.2 Vraagstelling voor onderzoek

Ter ondersteuning van het streven naar vergroting van de veiligheid op scholen wil het ministerie van OCW antwoord krijgen op twee vragen. Ten eerste is belangrijk of er in het onderwijs daadwerkelijk verschillen in omgang tussen personen zijn die (mede) worden bepaald door hun seksuele geaardheid. Ten tweede, als dit het geval is, is aan de orde hoe deze LHBT verschillen in omgang kunnen worden verminderd respectievelijk de veiligheid effectief kan worden vergroot. Deze vragen zouden kunnen beantwoord via de ontwikkeling van een specifieke maat, of indicator, waarmee dit verschil in veiligheid en veiligheidsbeleving in relatie tot seksuele geaardheid zou kunnen worden aangeduid. In dit verband werd door het ministerie een tweeledige onderzoeksvraag geformuleerd:

In hoeverre wijken de ervaren onveiligheid en onveiligheidsgevoelens van LHBT leerlingen en LHBT personeel binnen het primair en voorgezet onderwijs af van die van heteroseksuele personen?

Welke verschillen zijn er tussen deze diverse groepen en welke ontwikkelingen doen zich hierbij voor in de loop van de tijd?

In Nederland is in het algemeen slechts op kleine schaal onderzoek verricht naar de relatie tussen LHBT kenmerken en andere kenmerken van personen in en rond school. Genoemd kunnen worden het onderzoek naar percepties in verband met LHBT leerlingen en –jongeren (Felten, 2008; Kamps, 2010); psychosociale problemen bij leerlingen wegens LHB (Metselaar, 2008); homofob geweld (Buijs, Hekma, & Duyvendak, 2009; Ferfolja, 2010; Martino, 2000); en effecten van voorlichting in scholen op het gebied van LHBT (Dankmeijer, 1994, 2011; Mooij & Fettelaar, 2012; Schouten, 2011).

Een uitgebreide informatiebron met diverse soorten discriminatiegegevens is de ‘sociale veiligheidsmonitor’ die het Instituut voor Toegepaste Sociale wetenschappen (ITS) van de Radboud Universiteit Nijmegen uitvoert, onder meer in opdracht van OCW. In analyse van landelijke gegevens uit 2006 bleek bijvoorbeeld dat ‘seksuele gerichtheid’ van personeel in scholen samenhang met het gevoel van (on)veiligheid en de mate waarin men slachtoffer was geworden van incidenten (Mooij, 2007). LHB zijn van personeelsleden betekent het méér ervaren van discriminatie en diverse soorten geweld, verricht door zowel leerlingen als mededocenten. Discriminatie vanwege seksuele gerichtheid functioneert in een schoolse context waarin ook andere varianten van discriminatie aantoonbaar voorkomen, zoals discriminatie op grond van uiterlijk, huidskleur, allochtoon of autochtoon zijn, geloof, en sexe (Mooij, 2011a, 2011b). Tevens bestaan er velerlei samenhangen met achtergrondkenmerken van leerlingen en personeelsleden, zoals herkomst en religieuze overtuiging, en samenhangen met kenmerken van de school. Onderzoeksinformatie over transgender ofwel T zijn in relatie tot het primair en voorgezet onderwijs is echter niet beschikbaar over de meetjaren 2006, 2008 en 2010.

Vanwege de beschikbaarheid van de LHB gegevens en de landelijke representativiteit daarvan ondersteunde het ministerie de secundaire analyse van data verkregen met bovengenoemde sociale veiligheidsmonitor. Hiermee diende duidelijk te worden in hoeverre de onveiligheid van

LHB leerlingen en LHB leerkrachten, -docenten en overig -personeel significant afwijkt van vergelijkbare ervaringen van niet-LHB personen in het primair en voortgezet onderwijs (vgl. De Graaf, Van de Meerendonk, Vennix, & Vanwesenbeeck, 2003; Mooij, 2007). Ook dienden de ontwikkelingen in de loop van de tijd te worden bepaald (vgl. Keuzenkamp, 2011; Keuzenkamp & Oudejans, 2011). Empirisch zou inzichtelijk moeten worden of er op scholen verschillen zijn in gerapporteerd gewelddadig gedrag, of ervaring van gevoelens van onveiligheid, tussen LHB personen en niet-LHB personen (vgl. ook Hebl, Bigazzi Foster, Mannix, & Dovidio, 2002).

2.3 Beantwoording

Wij beantwoorden de onderzoeksvragen dan met behulp van gegevens die het ITS heeft verzameld via landelijke metingen met de sociale veiligheidsmonitor. Eind 2005 heeft het ITS de sociale veiligheidsmonitor ontwikkeld. De digitale systematiek werd begin 2006 afgenomen bij leerlingen, docenten en onderwijsondersteunend personeelsleden (OOP), en leden van de schoolleiding. Deelnemende schoollocaties krijgen feedback over de eigen resultaten in vergelijking met landelijke resultaten en met eigen eerdere schoolresultaten. Op basis van die informatie kunnen zij aandachtspunten formuleren in het eigen schoolveiligheidsbeleid en passende maatregelen nemen. Ter mogelijke optimalisering van de onderzoeksopbrengsten voor het schoolveiligheidsbeleid, zullen wij ons in de secundaire analyse concentreren op indicatoren op schoolniveau. Aldus kunnen de resultaten worden benut in (specifiek) schoolbeleid, maar ook in het landelijke veiligheidsbeleid. In 2006, 2008 en 2010 werd de veiligheidsmonitor afgenomen in het voortgezet (speciaal) onderwijs (V(S)O); in het primair (speciaal) onderwijs (P(S)O) was de eerste afname in 2010.² Informatie over de deelname per jaar staat in het volgende schema.

---

2 Kernpublicaties zijn:

Mooij, T., Sijbers, R., & Sperber, M. (2006). *Rapportage Veiligheidsmonitor V(S)O*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., Sijbers, R., & Sperber, M. (2006). *Resultaten van de Veiligheidsmonitor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006: Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., De Wit, W., & Polman, H. (2008). *Sociale veiligheid in het Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006 – 2008: Eindrapport*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., & De Wit, W. (2008). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in het Voortgezet (Speciaal) Onderwijs 2006 – 2008. Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en Voortgezet Onderwijs 2006 - 2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Mooij, T., & Fettelaar, D. (2011). *Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 – 2010: Brochure*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.

Schema – Landelijke deelname aan de sociale veiligheidsmonitor, naar onderwijstype en jaar

Onderwijstype	Jaar	Schoollocaties: aantallen	Leiding: aantallen	Docenten/OOP: aantallen	Leerlingen: aantallen	Ouders: aantallen
V(S)O	2006	214	629	6.897	80.790	---
	2008	219	606	6.230	78.840	---
	2010	140	470	5.363	58.369	---
P(S)O	2010	49	75	580	1.917	359

Deze brochure bevat de kern van de resultaten ter beantwoording van de beide onderzoeksvragen in het voortgezet onderwijs (meer gedetailleerde informatie, en informatie over het primair onderwijs, is opgenomen in een publicatie van Mooij, Fettelaar en De Wit, 2012).

3 Begrippen en betekenissen

3.1 Vier kernbegrippen

Wij hebben vier kernbegrippen gedefinieerd en nader onderzocht in diverse statistische analyses. De kernbegrippen zijn toegespitst op de mate waarin LHB personeel of LHB leerlingen méér geweld ervaren, of zich op school onveilig voelen, dan niet-LHB personeel of niet-LHB leerlingen. De gegevens worden gemeten op schoolniveau. Indicatoren op schoolniveau leveren voor scholen inzichtelijke informatie waarmee zij kenmerken van het eigen schoolpersoneel en de eigen leerlingen kunnen evalueren en, waar nodig, via schoolbeleid kunnen beïnvloeden. Volgende metingen informeren dan in hoeverre schoolbeleid leidt tot veranderingen in de mate van ernst van ervaren geweld en de mate van zich onveilig voelen op school. Het volgende schema geeft een overzicht van de vier kernbegrippen.

Soort onveiligheid	Bij groep:	Kernbegrippen van LHB discriminatie op schoolniveau
Mate van ernst van ervaren geweld	Personeel	1. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB personeel ten opzichte van de mate van ernst van geweld ervaren door niet-LHB personeel
	Leerlingen	2. Mate van ernst van geweld ervaren door LHB leerlingen ten opzichte van de mate van ernst van geweld ervaren door niet-LHB leerlingen
Mate van zich in school onveilig voelen	Personeel	3. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB personeel ten opzichte van de mate van zich in school onveilig voelen door niet-LHB personeel
	Leerlingen	4. Mate van zich in school onveilig voelen door LHB leerlingen ten opzichte van de mate van zich in school onveilig voelen door niet-LHB leerlingen

3.2 Mate van ernst van ervaren geweld

3.2.1 Personeel

In de sociale veiligheidsmonitor wordt 'ervaren geweld' bepaald met items die betrekking hebben op zelfrapportage van diverse soorten geweld (verbaal, materieel, sociaal, licht lichamenlijk,

grof lichamelijk en seksueel). Men kan dit hebben ervaren als slachtoffer, dader of getuige.³ Via een kwalitatief veeleisende schaalconstructie (Mokken Schaal Analyse⁴) zijn de gewelditems geordend van ‘minst ernstig / meest voorkomend’ naar ‘meest ernstig / minst voorkomend’. De ordening is cumulatief, dat wil zeggen dat als een personeelslid ‘ja’ scoort op een minder frequent voorkomend geweld, hij of zij ook ‘ja’ heeft gescoord op vaker voorkomend geweld. De via Mokken Schaal Analyse geselecteerde en gecontroleerde 12 items, hun ordening en frequentie (% ervaring mee) in het V(S)O in 2008 en 2010 zijn vermeld in Tabel 1.

Tabel 1 – Items wat betreft ervaren geweld bij personeel V(S)O; 2008 en 2010

Item	2008	2010
	% ervaring mee	% ervaring mee
12. Verkrachting	01	00
11. Gebruik van wapen	02	01
10. Aanranding	03	02
9. Bedreigen met wapen	06	03
8. Betasten	17	10
7. Chanteren	29	20
6. Slaan	54	41
5. Opzettelijk laten struikelen	56	45
4. Opzettelijk stompen	56	46
3. Expres storen	79	74
2. Met opzet lawaai maken	85	81
1. Extra luid zijn	86	82
Aantal personeelsleden	5.727	4.883

Het item ‘extra luid zijn’ is in 2008 en in 2010 het meest voorkomend; resp. 86% en 82% van het personeel zegt dit te hebben ervaren. De mate van ernst van ervaren geweld door een personeelslid wordt bepaald via de persoonlijke somscore van dit personeelslid op deze schaal van 12 items. Omdat de volgorde van items opeenvolgend en cumulatief is, indiceert een persoonlijke 4 op deze schaal dat men te maken heeft gehad met extra luid zijn, met opzet lawaai maken, expres storen, en opzettelijk stompen. Een persoonlijke score 7 betekent dat een personeelslid stelt deze vier ervaringen te hebben opgedaan, maar aanvullend ook nog is geconfronteerd met opzettelijk laten struikelen, slaan, en chanteren. Vervolgens wordt voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB personeel

3 Via nadere analyse zijn de specifieke gegevens wat betreft deze drie rollen uit te splitsen. In de huidige analyses doen wij dat niet omdat de niet-uitgesplitste items betrekking hebben op de ervaringen in de school als zodanig, dus kunnen functioneren als indicatie van het sociaal klimaat of de sociale cohesie van de school (vgl. Beauvais & Jenson, 2002; Carbines, Wyatt, & Robb, 2006; Mooij, Smeets, & De Wit, 2011). Via de vier kernbegrippen en hun operationalisaties wordt dan nagegaan of LHB personen qua ervaring van geweld en gevoelens van onveiligheid verschillen van niet-LHB personen in dezelfde school.

4 Zie Mooij, in press; Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012.

– gemiddelde niet-LHB personeel. Zo verkrijgen we per school informatie over de gerapporteerde ervaring met geweld van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel. Een dergelijke schoolindicator heeft als belangrijk voordeel dat rekening wordt gehouden met de verschillen in onveiligheid voor wel- en niet-LHB personen in steeds dezelfde school, dus onder gelijke overige omstandigheden. Per school wordt dan steeds de relatieve mate van sociale onveiligheid voor LHB personen vastgesteld.

3.2.2 Leerlingen

Bij de leerlingen zijn dezelfde items over gerapporteerd geweld afgenomen als bij het personeel. Ook hier zijn via Mokken Schaal Analyse de betrouwbaarheid en unidimensionaliteit van de items gecontroleerd (zie voetnoot 4). Het resultaat is een cumulatieve schaal met 23 items gaand van ‘minst ernstig / meest voorkomend’ naar ‘meest ernstig / minst voorkomend’. De items, hun ordening en frequentie van voorkomen (% ervaring mee) zijn opgenomen in Tabel 2.

Tabel 2 – Items wat betreft ervaren geweld bij leerlingen V(S)O; 2008 en 2010

Item	2008	2010
	% ervaring mee	% ervaring mee
23. Verkrachting	04	03
22. Gebruik van wapen	06	04
21. Aanranding	06	05
20. Bedreigen met wapen	07	05
19. Betasten	13	11
18. Bespuiten / besmeuren	17	14
17. Stelen	18	15
16. In elkaar slaan / aftuigen	21	16
15. Bedreigen	22	17
14. Intimideren	24	20
13. Vernielen	25	20
12. Krassen / beschadigen	31	26
11. Seksuele gebaren	32	29
10. Wegstoppen / wegmaken	36	31
9. Seksuele opmerkingen	40	36
8. Slaan	44	38
7. Opzettelijk laten struikelen	46	41
6. Opzettelijk duwen / schoppen	51	45
5. Expres aanstoten / pijn doen	54	49
4. Met opzet lawaai maken	64	60
3. Expres storen	65	60
2. Extra luid zijn	66	61
1. Uitschelden	79	72
Aantal leerlingen	74.260	55.494

Overeenkomstig de betekenis bij het personeel betekent een persoonlijke score 13 dat een leerling aangeeft dat hij of zij te maken heeft (gehad) met de ervaringen genoemd bij de items 1 tot en met 13 in Tabel 2. Zoals bij het personeel wordt ook hier, voor elke school, de waarde van de LHB-schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen – gemiddelde niet-LHB leerlingen.

3.3 Gevoelens van onveiligheid in school

3.3.1 Personeel

Zich veilig voelen in school is bepaald aan de hand van gegevens over het zich wel of niet veilig voelen op elk van zeven verschillende plaatsen in de school. Deze zijn:

- De klas
- Studie- of werklokalen
- De gangen
- De kantine
- De toiletten
- De hal / kluisjes
- Het schoolplein

In 2006, 2008 en 2010 zijn deze items qua interne samenhang geanalyseerd met behulp van Cronbach's Alpha. Na deze kwaliteitscontrole zijn de items samengenomen in een schaal die bestaat uit een gemiddelde over de items (vgl. Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011). Ten behoeve van verdere analyse is de score wat betreft de mate van zich onveilig voelen in school omgezet naar een schaal die loopt van 0 tot en met 100. Hier is dan sprake van een meer globale indicator wat betreft gevoelens van veiligheid in school. Vervolgens is voor elke school de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde scores van LHB personeel versus niet-LHB personeel op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB personeel – gemiddelde niet-LHB personeel.

3.3.2 Leerlingen

Zich veilig voelen in school is bij leerlingen bepaald aan de hand van dezelfde items over het zich wel of niet veilig voelen op school als bij het personeel (zie boven). Evenals bij het personeel zijn deze gegevens voor de leerlingen ook gecontroleerd via een betrouwbaarheidsanalyse (Cronbach's Alpha) (vgl. Mooij, De Wit, & Fettelaar, 2011). Voor elke school is de waarde van de LHB schoolindicator vastgesteld via vergelijking van de gemiddelde somscores van LHB leerlingen versus niet-LHB leerlingen op de school. Dus: Indicator = gemiddelde LHB leerlingen – gemiddelde niet-LHB leerlingen.

3.4 Bepaling van seksuele geaardheid

3.4.1 Personeel

Van de personeelsleden in het primair en voortgezet (speciaal) onderwijs is via *directe meting* bij elke persoon zelf bekend of deze a) heteroseksueel dan wel b) lesbisch, homoseksueel, of c) biseksueel is. Op basis van deze uitsplitsing naar seksuele geaardheid kan worden nagegaan of personeel dat over zichzelf zegt lesbisch, homoseksueel of biseksueel te zijn, wat betreft ervaren geweld dan wel sociale onveiligheid verschilt van de overige ofwel niet-LHB personeelsleden.

Uit de gegevens van de landelijke veiligheidsmonitor over 2006, 2008 en 2010 blijkt wat betreft seksuele geaardheid (SG) van het onderwijspersoneel het volgende: zie Tabel 3. Circa 87% zegt heteroseksueel te zijn; ongeveer 1,5% geeft aan homoseksueel ofwel lesbisch te zijn; circa 1 tot 0,2% zegt biseksueel te zijn; en ongeveer 10% geeft hier geen antwoord.

Tabel 3 – Seksuele geaardheid van onderwijspersoneel dat deelnam aan de landelijke afname van de sociale veiligheidsmonitor, naar onderwijstype en jaar van afname

Seksuele geaardheid	V(S)O						P(S)O	
	2006		2008		2010		2010	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Heteroseksueel	6.046	88,30	5.284	86,28	4.517	85,96	499	87,2
Homoseksueel of lesbisch	101	1,48	106	1,73	72	1,37	4	0,7
Bi-seksueel	65	0,95	62	1,01	34	0,65	1	0,2
Geen antwoord	635	9,27	672	10,97	632	12,03	68	11,9

Daarnaast is ook een *indirecte meting* van de SG verricht bij het personeel. Deze meting houdt in dat de SG wordt afgeleid uit de gegevens over de motieven tot geweld dat de betreffende persoon heeft ervaren als slachtoffer. Dit gebeurt door eerst de personen te selecteren die als slachtoffer een bepaalde geweldsvariant hebben ervaren. Uit deze selectie worden die personen gekozen die als motief voor het geweld onderkennen dat zij slachtoffer zijn ‘omdat ik homoseksueel/lesbisch ben’ of ‘omdat ik biseksueel ben’. Deze twee motieven konden worden gekozen uit in totaal 16 motieven over bijv. uiterlijk, autochtoon of allochtoon zijn, gelovig of niet-gelovig zijn, vrouw zijn of man zijn.

Wij hebben gecontroleerd of personeel dat via de indirecte meting wordt geclassificeerd als LHB óók volgens de directe meting zo wordt geclassificeerd (zie Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012). Het blijkt bijvoorbeeld dat, van de in totaal 13 personeelsleden die in 2006 via de indirecte meting als LHB zijn gekwalificeerd, er één dat niet is volgens de directe meting. In 2008

en 2010 leidt deze controle ook tot goede resultaten.⁵ Hoewel de overeenstemming tussen directe en indirecte meting dus groot is, geven de foutpercentages aan dat de resultaten enigszins kunnen verschillen naar gelang de wijze van bepaling van de SG.

3.4.2 Leerlingen

Bij de leerlingen bleek uit vooronderzoek in 2005 dat directe meting van hun SG moeilijk te realiseren was (met name in de onderbouw van het V(S)O). Wel zijn gegevens volgens de indirecte meting van SG beschikbaar: zie de uitwerking hiervan bij het personeel hierboven. Daarom wordt bij de leerlingen gebruik gemaakt van de indirecte meting van de SG. In dit verband nemen wij aan dat leerlingen die aangeven om de genoemde redenen slachtoffer te zijn van bepaald geweld, inderdaad homoseksueel of lesbisch dan wel biseksueel zijn.

3.5 Vier kernvariabelen en scores per school

De vier kernbegrippen worden dan gemeten via twee typen sociale onveiligheid ervaren door personeel of leerlingen. Dit resulteert in vier schoolindicatoren die per school worden bepaald:

- Geweldervaring van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Geweldervaring van LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen;
- Onveilig voelen in school van LHB personeel ten opzichte van niet-LHB personeel;
- Onveilig voelen in school door LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen.

Voor elke school wordt de score op elk van de vier kernbegrippen bepaald. Dat wil zeggen dat we, per school, informatie krijgen over de ervaring met en de beleving van de sociale onveiligheid van LHB personen ten opzichte van niet-LHB personen. De interpretatie van de scores, of waarden op de vier schoolindicatoren, is als volgt:

- Als een indicator een waarde hoger dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen méér sociale onveiligheid dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator de waarde nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen in gelijke mate sociale onveiligheid als niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.
- Als een indicator een waarde lager dan nul aanneemt, dan ervaren LHB personeelsleden of LHB leerlingen minder sociale onveiligheid, ofwel meer sociale veiligheid, dan niet-LHB personeelsleden of niet-LHB leerlingen.

---

5 De foutpercentages zijn in 2006, 2008 en 2010 respectievelijk 7,69%, 18,18% en 0% (wel LHB volgens de indirecte meting, maar niet volgens de directe meting); en 2,93%, 2,72% en 2,54% (niet LHB volgens de indirecte meting, maar wel volgens de directe meting).

4 Resultaten voortgezet (speciaal) onderwijs

4.1 Schoolindicatoren van personeel en leerlingen

4.1.1 Gemiddelde scores per meetjaar

De scores van de vier schoolindicatoren wat betreft de scholen V(S)O in 2006, 2008 en 2010 zijn weergegeven in Tabel 4. Per onderzoeksjaar gaat het om het aantal scholen (N) met een geldige waarde; de minimaal en maximaal aangetroffen waarde bij de scholen; het gemiddelde; en de spreiding ofwel standaarddeviatie (Sd).

Tabel 4 – Scores op kernvariabelen V(S)O-scholen 2006, 2008 en 2010

	2006				2008				2010			
	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.	N	Min.; max.	Gem.	Sd.
Geweldervaring												
personeel: LHB versus niet	6	-1,56; 2,67	0,89	1,62	98	-6,61; 6,08	0,10	2,34	65	-4,31; 5,63	0,36	2,09
leerlingen: LHB versus niet	37	0,07; 9,56	4,53	2,60	140	-9,94; 14,39	5,94	4,70	89	-8,00; 15,76	7,49	5,18
Onveilig voelen												
personeel: LHB versus niet	93	-11,79; 94,98	4,02	17,89	96	-18,14; 84,00	4,11	16,34	68	-11,59; 41,53	2,71	8,93
leerlingen: LHB versus niet	134	-44,90; 96,86	26,98	33,82	140	-59,18; 100,00	20,59	35,61	89	-28,57; 95,99	31,03	33,69

De gemiddelde waarden op de vier schoolindicatoren zijn steeds positief, ofwel boven nul. In Tabel 4 blijkt dus dat LHB personeel en LHB leerlingen in alle gevallen met relatief méér geweld worden geconfronteerd, en zich relatief onveiliger voelen in school, dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen. Dit geldt voor alle drie meetjaren.

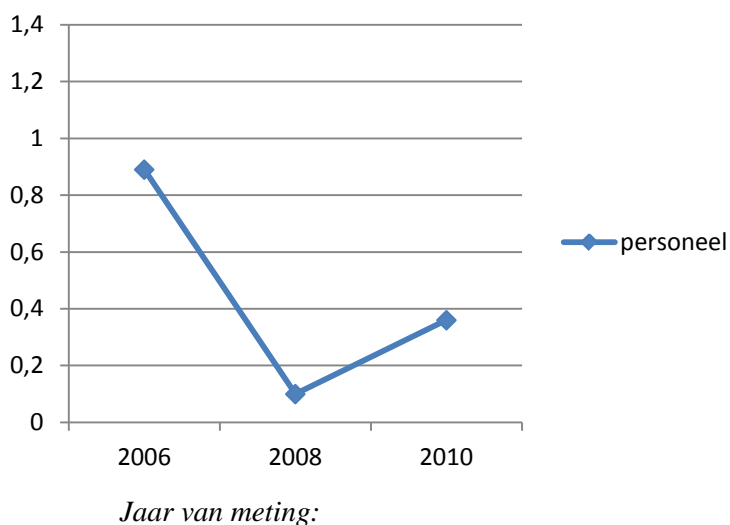
Bij de interpretatie van de gemiddelden en verschillen qua geweldervaring dient ermee rekening te worden gehouden dat die van het personeel kunnen variëren van 1 tot en met 12 en die van de leerlingen van 1 tot en met 23: zie hoofdstuk 3. De volgende twee figuren geven een beeld van de door personeel en leerlingen gerapporteerde geweldervaring in de loop van de jaren 2006 - 2010.

4.1.2 Grafieken van geweldervaring personeel en leerlingen

In Figuur 1 wordt met behulp van de gegevens uit Tabel 4 geïllustreerd dat LHB personeel in 2006 zegt relatief meer geweld te ervaren dan in 2008 en 2010. In Figuur 2 wordt, op de schaal van de leerlingen, duidelijk dat LHB leerlingen ten opzichte van niet-LHB leerlingen in de periode 2006 – 2008 – 2010 een geleidelijke toename rapporteren van ervaren geweld.

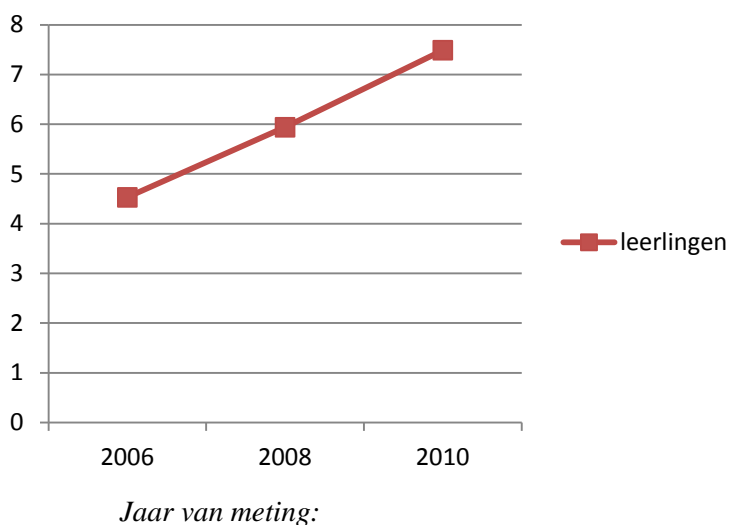
Figuur 1 – Geweldervaring personeel: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

Figuur 2 – Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

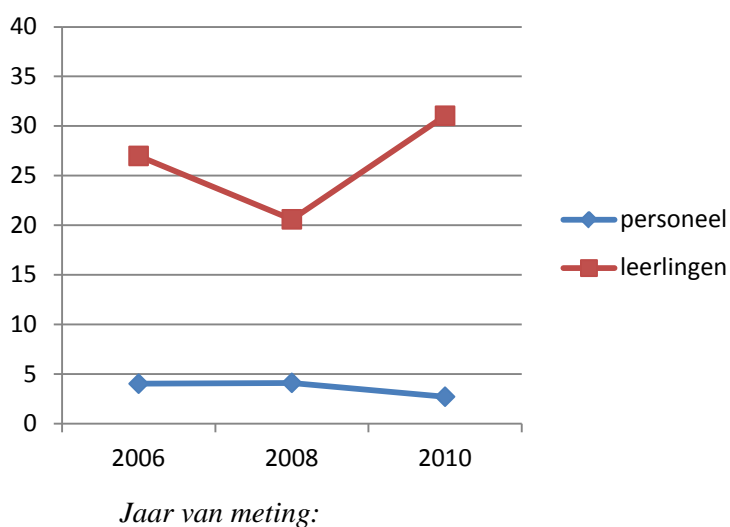

4.1.3 Grafieken van (on)veilig voelen personeel en leerlingen

Wat betreft onveilig voelen is de onderliggende schaal bij personeel en leerlingen gelijk (zie hoofdstuk 3). Daarom kunnen de resultaten van de twee schoolindicatoren (zie Tabel 4) hier in één figuur worden samengenomen. In Figuur 3 blijkt – evenals in Tabel 4 – dat LHB leerlingen zich duidelijk méér onveilig voelen ten opzichte van niet-LHB leerlingen, dan LHB personeel zich onveilig voelt in vergelijking met niet-LHB personeel.

Figuur 3 – Onveilig voelen personeel en leerlingen: LHB versus niet-LHB

Schoolindicator:

We bepalen vervolgens in hoeverre de schoolindicatoren van ervaren geweld door LHB personeel en LHB leerlingen, versus niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen, statistisch significant van elkaar verschillen. Ofwel: hebben LHB personeel en LHB leerlingen in het algemeen inderdaad méér kans geweld te ervaren dan niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen? Ook analyseren wij of deze schoolindicatoren méér dan slechts op basis van kans verschillen tussen de drie meetjaren.

4.1.4 Significantie van ontwikkelingen 2006, 2008 en 2010

In de volgende Tabel 5 blijkt ten eerste dat LHB personeel en niet-LHB personeel in 2008 en in 2010 niet statistisch significant van elkaar verschillen wat betreft de mate van ernst in gerapporteerde geweldervaring (gezien het aantal scholen is deze statistische uitspraak relatief robuust). Ook het verschil tussen 2010 en 2008 is statistisch niet significant (ns).

Tabel 5 – Geweldervaring en onveilig voelen LHB personeel en LHB leerlingen versus niet-LHB personeel en niet-LHB leerlingen in scholen V(S)O in 2006, 2008 en 2010 (aantal scholen tussen haakjes)

	2006	2008	2010	Vershil 2010-2008	Vershil 2010-2006
Geweldervaring					
Personeel: LHB versus niet	...	ns (92)	ns (65)	ns (157)	...
Leerlingen: LHB versus niet	...	5,91** (139)	7,49** (89)	1,58* (228)	...
Onveilig voelen					
Personeel: LHB versus niet	4,02* (93)	3,27* (95)	2,71* (68)	ns (163)	ns (161)
Leerlingen: LHB versus niet	26,98** (134)	20,91** (139)	31,03** (89)	10,12* (228)	ns (362)

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$; ns=niet significant.

Het verschil tussen LHB leerlingen en niet-LHB leerlingen in 2008 (5,91) en 2010 (7,49) is wel statistisch significant: zie Tabel 5. De betekenis van de bijna 6 tot 7,5 punten verschil kan worden uitgedrukt in corresponderende scoreverschillen op de gehele schaal van 1 – 23 in Tabel 2. In beide jaren ervaren LHB leerlingen dus méér geweld op school dan niet-LHB leerlingen. Ook doet zich bij de leerlingen van 2008 naar 2010 een statistisch significante toename (1,58) van dit verschil voor: ten opzichte van 2008 ervaren LHB leerlingen in 2010 relatief méér geweld.

Ten tweede komt in Tabel 5 uit de toetsing op verschillen tussen schoolindicatoren naar voren dat LHB personeelsleden zich in school gemiddeld onveiliger voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dit geldt voor alle drie jaren 2006, 2008 en 2010. Er zijn hier geen significante veranderingen tussen 2010 ten opzichte van 2008, en van 2010 ten opzichte van 2006.

Uit Tabel 5 blijkt verder wat betreft de leerlingen dat de verschillen in onveiligheidsgevoelens tussen LHB en niet-LHB leerlingen tamelijk groot en statistisch significant zijn, in alle drie meetjaren. LHB leerlingen voelen zich steeds méér onveilig dan niet-LHB leerlingen. Tussen 2008 en 2010 neemt dit verschil significant toe; dit komt overeen met de toename in gerapporteerde geweldervaring in deze periode bij de leerlingen (zie Tabel 5). Er is wat betreft LHB onveiligheidsgevoelens echter geen verschil tussen 2010 en 2006. In hoeverre hier echt sprake is van trends zal moeten blijken in onderzoeken in volgende jaren.

4.2 Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren

Samenhangen tussen de vier schoolindicatoren berekenen we met Pearson correlaties (r). De resultaten in Tabel 6 verhelderen dat er bij leerlingen een significante samenhang bestaat tussen LHB geweldervaring en LHB onveilig voelen: wanneer LHB leerlingen in een school méér

Tabel 6 – Samenhangen tussen schoolindicatoren geweldervaring en onveilig voelen bij personeel en leerlingen, per jaar (aantal scholen tussen haakjes)

	Geweldervaring personeel: LHB versus niet	Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet
2006				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,80 (3)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	-0,44 (6)	0,13 (23)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,34 (5)	0,40* (37)	-0,05 (68)	
2008				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,06 (67)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,02 (95)	-0,20 (66)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,03 (67)	0,31** (139)	0,07 (66)	
2010				
Geweldervaring leerlingen: LHB versus niet	0,01 (46)			
Onveilig voelen personeel: LHB versus niet	0,22 (65)	-0,13 (47)		
Onveilig voelen leerlingen: LHB versus niet	0,04 (46)	0,60** (89)	-0,25 (47)	

* $0,01 < p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

geweld ervaren dan niet-LHB leerlingen, voelen de LHB leerlingen in de school zich ook vaker onveilig dan niet-LHB leerlingen. Dit geldt in 2006 ($r=0,40$), 2008 ($r=0,31$) en in 2010 ($r=0,60$). Bij het personeel doet zich dit verschijnsel niet voor.

In Tabel 6 valt ook op dat er geen significante samenhangen zijn tussen LHB schoolindicatoren van het personeel en die van de leerlingen. Ofwel: wanneer LHB leerlingen zich onveiliger voelen in school ten opzichte van niet-LHB leerlingen, betekent dit niet dat ook LHB personeelsleden op deze school relatief meer onveiligheid voelen dan niet-LHB personeelsleden. Dezelfde conclusie gaat ook op wat betreft de schoolindicatoren met betrekking tot LHB gerapporteerde geweldervaring.

4.3 Exploratie van samenhangen met andere schoolvariabelen

Exploratie van de mogelijke betekenis of ook beleidsrelevantie van de LHB schoolindicatoren is verricht door samenhangen te berekenen met diverse andere schoolvariabelen. Deze andere variabelen hebben van doen met meer algemene veiligheid of het veiligheidsbeleid op de

school. Informatie hierover bestaat veelal wat betreft de jaren 2006, 2008 en 2010. De variabelen zijn vermeld in onderstaande lijst en betreffen achtereenvolgens:

Directe metingen van veiligheidskenmerken op schoolniveau:

1. Al dan niet deelname van de school aan Gay-Straight Alliances (GSA) in het jaar 2010.⁶
2. Al dan niet te maken hebben gehad met een incident gericht tegen homoseksueel personeel.
3. Al dan niet te maken hebben gehad met een incident tegen homoseksuele leerling(en).

Schoolgemiddelden van personeel of leerlingen wat betreft veiligheidskenmerken:

4. Gemiddelde geweldervaring in school bij personeel (gemiddelde schoolindicator 1).
5. Gemiddelde geweldervaring in school bij leerlingen (gemiddelde schoolindicator 2).
6. Gemiddelde veilig voelen in school bij personeel.
7. Gemiddelde veilig voelen in school bij leerlingen.

Schoolgemiddelden van leerlingkenmerken die zijn gerelateerd aan veiligheidservaring op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012):

8. Percentage VWO-leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
9. Percentage leerlingen 1^e klas in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).
10. Percentage religieuze leerlingen in school (dat deelneemt aan de veiligheidsmonitor).

Schoolkenmerken die zijn gerelateerd aan veiligheid op school (vgl. Mooij, 2011a, 2011b, 2012):

11. Schoollocatiegrootte: aantal leerlingen.
12. Schoollocatiegrootte: aantal personeelsleden (fte).

Schoolgemiddelden van gegevens van de schoolleiding waarvan wordt verondersteld dat die mogelijk relevant zijn voor de veiligheidservaring op school:

13. Mate van aandacht voor respect wat betreft LH of B zijn (volgens leidinggevenden).

Enkele samenhangen tonen een tendens in de verwachte richting (vgl. Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012). Bijvoorbeeld: wél deelname van een school aan GSA gaat samen met relatief minder onveiligheid voor LHB personeel en LHB leerlingen. Deze samenhang is niet significant, maar komt wel overeen met bevindingen uit het kwalitatieve onderzoek van de Nationale Jeugdraad (zie Van der Velden, zonder jaar). Te vermelden zijn met betrekking tot het jaar 2008 dat LHB leerlingen zich ten opzichte van niet-LHB leerlingen significant onveiliger voelen wanneer:

- 1) er op school gemiddeld meer geweld wordt ervaren door leerlingen;
- 2) het personeel zich op school gemiddeld veiliger voelt;
- 3) de leerlingen zich op school gemiddeld veiliger voelen; en

---

6 Via COC Nederland hebben wij begin 2012 een lijst verkregen met Gay-Straight Alliances (GSA)-scholen. De lijst bevat voornamelijk schoolgemeenschappen, terwijl bij de veiligheidsmonitor om redenen van sociale cohesie wordt gewerkt met afzonderlijke schoollocaties dan wel afdelingen van schoolgemeenschappen. Dit verschil is niet eenvoudig te ondervangen. Van de 143 scholen in het monitorbestand 2010 hebben 32 scholen een GSA.

4) het percentage VWO-leerlingen op school dat deelneemt aan de monitor, groter is.

Een zeer voorzichtige interpretatie van deze resultaten is dat, wanneer personeel en leerlingen zich in het algemeen veiliger voelen op een school, het desondanks zo kan zijn dat LHB leerlingen relatief meer geweld ervaren dan niet-LHB leerlingen omdat er niet zozeer op dergelijk geweld wordt gelet.

Referenties

- Beauvais, C., & Jenson, J. (2002). *Social Cohesion: Updating the State of the Research*, CPRN Discussion Paper. Ottawa: Canadian Policy Research Networks. Retrieved from http://www.cprn.com/documents/12949_en.pdf
- Berrill, K. T. (1990). Anti-Gay violence and victimization in the United States: An overview. *Journal of Interpersonal Violence*, 5(3), 274-294.
- Buijs, L., Hekma, G., & Duyvendak, J.W. (2009). *Als ze maar van me afblijven: Een onderzoek naar antihomoseksueel geweld in Amsterdam*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Carbines, R., Wyatt, T., & Robb, L. (2006). *Encouraging tolerance and social cohesion through school education. Report to the Australian Government Department of Education, Science and Training*. Erebus International. Retrieved from http://www.valueseducation.edu.au/verve/resources/Encouraging_Tolerance
- Chapman, C., & Harris, A. (2004). Improving schools in difficult and challenging contexts: Strategies for improvement. *Educational Research*, (46)3, 219-228.
- Chen, K. (2006). Social skills intervention for students with emotional/behavioral disorders: A literature review from the American Perspective. *Educational Research and Reviews*, 1(3), 143-149.
- Cotten-Huston, A.L., & Waite, B.M. (2000). Anti-homosexual attitudes in college-students: Predictors and classroom interventions. *Journal of Homosexuality*, 38(3), 117-133.
- Dankmeijer, P. (1994). *De organisatie van voorlichting over homoseksualiteit in Nederland. Verslag van een landelijke enquête over produktformulering*. Amsterdam: Empowerment Lifestyle Services.
- Dankmeijer, P. (2011). *GALE Toolkit Working with Schools 1.0. Tools for school consultants, principals, teachers, students and parents to integrate adequate attention of lesbian, gay, bisexual and transgender topics in curricula and school policies*. Amsterdam: GALE, The Global Alliance for LGBT Education. Retrieved from <http://www.lgbt-education.info>
- Dankmeijer, P., Koppers, B., & Schouten, M. (2012). *Op school is iedereen aan zet. Goede voorbeelden: directeuren, docenten en leerlingen in Amsterdam integreren seksuele diversiteit (2007-2011)*. Amsterdam: EduDivers.
- Espelage, D. L., Aragon, S. R., & Birkett, M. (2008). Homophobic teasing, psychological outcomes, and sexual orientation among high school students: What influence do parents and schools have? *Psychology Review*, 37(2), 202-216.
- Felten, H. (2008). *Als een homo op je valt...: Acceptatie van homoseksualiteit onder Utrechtse (hetero)jongeren*. Utrecht: MOVISIE.
- Ferfolja, T. (2010). Lesbian teachers, harassment and the workplace. *Teaching and Teacher Education*, 26, 408-414.
- Fetner, T., & Kush, K. (2008). Gay-Straight Alliances in high schools: Social predictors of early adoption. *Youth & Society*, 40(1), 114-130.

- Graaf, H. de, Meerendonk, B. van de, Vennix, P., & Vanwesenbeeck, I. (2003). *Beter voor de klas, beter voor de school: Werkbeleving en gezondheid van homo- en biseksuele mannen en vrouwen in het onderwijs*. Retrieved from <http://www.aob.nl/doc/Nl.pdf>
- Green, S., Dixon, P., & Gold-Neil, V. (1993). The effects of a gay/lesbian panel discussion on college student attitudes toward gay men, lesbians, and persons with AIDS (PWA's). *Journal of Sex Education and Therapy*, 19(1), 47-63.
http://www.valueseducation.edu.au/verve/_resources/Encouraging_Tolerance_Final_Report.pdf
- Hebl, M. R., Bigazzi Foster, J., Mannix, L. M., & Dovidio, J. F. (2002). Formal and interpersonal discrimination: A field study of bias toward homosexual applicants. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(6), 815-825.
- Huebner, D. M., Rebhook, G. M., & Kegeles, S. M. (2004). Experiences of harassment, discrimination, and physical violence among young gay and bisexual men. *American Journal of Public Health*, 94(7), 1200-1203.
- Inspectie van het Onderwijs. (2009). *Weerbaar en divers. Onderzoek naar seksuele diversiteit en seksuele weerbaarheid in het onderwijs*. Utrecht: Auteur.
- Kamps, L. (2010). *Intervention mapping: Hoe gaat het met de LHBT leerlingen op school?* Amsterdam.
- Keuzenkamp, S. (2011). *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011. Internationale vergelijking, ontwikkelingen en actuele situatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., & Oudejans, A. (2011). *Gewoon aan de slag? De sociale veiligheid van de werkplek voor homoseksuele mannen en vrouwen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lee, C. (2002). The impact of belonging to a highschool gay/straight alliance. *The High School Journal*, pp. 3-26.
- Martino, W. (2000). Policing masculinities: Investigating the role of homophobia and heteronormativity in the lives of adolescent school boys. *Journal of Mens Studies*, 8(2), 213-236.
- Mason, G. (1993). *Violence prevention today: Violence against lesbian and gay men*. Canberra: Australia Institute of Criminology.
- Metselaar, M. (2008). *Vrolijke scholen? Een onderzoek naar de invloed van de school als protectieve factor op het verminderen of voorkomen van psychosociale problemen bij jongeren met een Same Sex Attraction* (Master's Thesis). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Mooij, T. (1999a). Promoting prosocial pupil behaviour: 1: A multilevel theoretical model. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 469-478.
- Mooij, T. (1999b). Promoting prosocial pupil behaviour: 2: Secondary school intervention and pupil effects. *British Journal of Educational Psychology*, 69(4), 479-504.
- Mooij, T. (2001). *Veilige scholen en (pro)sociaal gedrag*. Nijmegen, Katholieke Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2007). *Discriminatie in en rond school*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T. (2011a). Differences in pupil characteristics and motives in being a victim, perpetrator, and witness of violence in secondary education. *Research Papers in Education*, 26(1), 105-128. doi: 10.1080/02671520903191196.

- Mooij, T. (2011b). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 17(2), 227-253.
- Mooij, T. (2012). Personal, family, and school influences on secondary pupils' feelings of safety at school, in the school surroundings and at home. *Teachers and Teaching: theory and practice*, 18(2), 129-157.
- Mooij, T. (in press). A Mokken scale to assess secondary pupils' experience of violence in terms of severity. *Journal of Psychoeducational Assessment*. doi: 10.1177/0734282912439387
- Mooij, T., De Wit, W., & Fettelaar, D. (2011). *Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair en Voortgezet Onderwijs 2006 - 2010*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., & Fettelaar, D. (2012). *Voorlichtingslessen seksuele diversiteit in het Voortgezet Onderwijs. Pilot onderzoek: observatie van LHBT-voorlichting*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Fettelaar, D., & De Wit, W. (2012). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Onderzoeksverslag*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Mooij, T., Smeets, E., & De Wit, W. (2011). Multi-level aspects of social cohesion of secondary schools and pupils' feelings of safety. *British Journal of Educational Psychology*, 81(3), 369-390. doi:10.1348/000709910X526614
- Morin, S.F. (1974). Educational programs as a means of changing attitudes toward gay people. *Homosexual Counseling Journal*, (1)4, 160-165.
- Russell, S. T., Muraco, A., Subramaniam, A., & Laub, C. (2009). Youth empowerment and high school gay-straight alliances. *Springer*, 38, 891-903.
- Schouten, M. (2010). *De LHBT voorlichtergroepen van Nederland*. Amsterdam: COC NL & EduDivers.
- Schouten, M. (2011). *De LHBT voorlichtergroepen van Nederland. Rapport 2010 in het kader van project 'Meer voorlichters, scholen, effect en inbedding'*. Amsterdam: COC NL & EduDivers.
- Schuyf, J. (2009). *Geweld tegen homoseksuele mannen en lesbische vrouwen: Een literatuuronderzoek naar praktijk en bestrijding*. Utrecht: Movisie.
- Valenti, M., & Campbell, R. (2009). Working with youth on LGBT issues: Why gay-straight alliance advisors become involved. *Journal of Community Psychology*, 37(2), 228-248.
- Van der Velden, Ch. (zonder jaar). *Gay Straight Alliance. Een kwalitatief onderzoek naar de impact van GSA's op scholen in Nederland*. Nationale Jeugdraad het Bureau, verkregen van <http://www.njrhetbureau.nl/images/pdf/rapportgsa.pdf>
- Van Wormer, K., & McKinney, R. (2003). What schools can do to help gay/lesbian/bisexual youth: A harm reduction approach. *Adolescence*, 38(151), 409-420.
- Walls, N. E., Kane, S. B., & Wisneski, H. (2010). Gay-Straight Alliances and school experiences of sexual minority youth. *Youth & Society*, 41(3), 307-332.